

Методичною основою дослідження стали положення економічної теорії, економіки природокористування та охорони навколишнього середовища, сучасні концепції сталого розвитку, науковий доробок вітчизняних та зарубіжних учених з питань оцінки еколого-економічних збитків.

Оригінальним результатом дослідження став обґрунтований науково-методичний підхід до визначення величини екологічного податку будівельних підприємств. Такий підхід передбачає зміну бази оподаткування шляхом переходу від обсягів викидів до об'ємів виконаних БМР, що дозволяє підвищити рівень обґрунтованості екологічного оподаткування в будівельній галузі.

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДАҒЫ КӘСІПКЕРЛІКТІҢ ҚАЗІРГІ ЖАҒДАЙЫ МЕН ДАМУЫ

*Рахимбаев А.Б., э.ғ.к., профессор,
Калгулова Р.Ж., э.ғ.к., профессор,
Карипова М.Р., э.ғ.м., аға оқытушы*

Казахский автомобильно-дорожный институт имени Л.Б.Гончарова

Дамыған елдердің бәсекеге қабілетті және әртараптандырылған экономика кұрудағы табысты тәжірибесі шағын және орта бизнестің (ШОБ) осы процестің негізгі элементтерінің бірі екендігінің айқын дәлелі болып табылады. ШОБ секторының жай-күйі мен даму деңгейі жұмыссыздық, кедейлік, бәсекелестіктің жеткіліксіздігі, материалдық және материалдық емес ресурстарды тиімсіз пайдалану, ішкі жиынтық сұраныстың импортқа тәуелділігі және т. б. сияқты бірқатар мәселелерді шешуге ықпал ете отырып, елдің тұрақты экономикалық өсуінде маңызды рөл атқарады. Нәтижесінде көптеген елдерде ШОБ-ты дамыту мәселелері неғұрлым маңызды санатқа жатады және ең жоғары мемлекеттік деңгейде қаралады. Қазақстан Республикасында шағын кәсіпкерлік жаппай құбылысқа айналды және салыстырмалы түрде күшті болды. Соңғы төрт жылда тіркелген шағын кәсіпкерлік субъектілерінің саны 2019 жылмен салыстырғанда 35% - дан астамға артып, 1 174 464 млн бірлікке жетті, бұл елдегі барлық кәсіпкерлік субъектілерінің жалпы санының 94% -. құрайды. [1,с.155].

Жалпы аймақтық өнімдегі шағын және орта бизнестің жалпы қосылған құнының үлесі де өсті (1 кесте).

Дүниежүзілік банк жыл сайын сауалнама жүргізеді (Doing Business Report), оның барысында 10 көрсеткіш негізінде 183 елде бизнесті жүргізудің жеңілдігі бағаланады. Көрсеткіштерге мыналар кірді: бизнесті құрудың қиындығы, құрылысқа рұқсат алу, электр қуатына қосылу, мүлікті тіркеу, салық салу және т. б.

Кесте 1 - Қазақстанның жалпы өңірлік өніміндегі шағын және орта кәсіпорындардың жалпы қосылған құнының үлесі

ЖІӨ-дегі шағын және орта бизнестің ЖҚҚ үлесі 2016-2021 жж.						
	процент					
	2016	2017	2018	2019	2020	2021
Қазақстан Республикасы	20,6	17,3	17,1	16,7	25,9	24,9
Ақмола	24,0	23,4	20,1	19,5	23,1	25,6
Ақтөбе	17,7	13,8	14,1	13,5	17,8	22,1
Алматы	33,1	25,9	24,9	23,7	27,0	25,1
Атырау	8,1	6,9	7,3	5,8	8,8	14,2
Батыс Қазақстан	32,3	12,6	11,0	13,6	38,7	39,9
Жамбыл	21,0	18,1	16,9	19,3	20,1	19,9
Қарағанды	10,7	10,7	11,1	11,1	12,4	12,7
Қостанай	21,0	20,2	17,7	17,6	23,3	21,8
Қызылорда	14,3	8,7	11,3	10,6	12,0	13,5
Маңғыстау	16,1	10,7	10,2	9,7	17,6	19,9
Оңтүстік Қазақстан	21,2	18,7	16,6	16,1	19,7	20,2
Павлодар	13,3	11,8	11,9	12,1	18,5	19,7
Солтүстік Қазақстан	25,0	25,3	25,6	25,6	25,2	23,9
Шығыс Қазақстан	16,2	16,7	15,4	14,6	14,2	15,4
Астана Қаласы	28,9	31,5	28,6	29,1	61,8	46,0
Алматы Қаласы	30,2	25,8	25,4	22,3	33,9	29,1

Мемлекеттің шағын кәсіпкерлікті қалыптастыру және бизнесті ашуға жәрдемдесу жөніндегі қызметі тұрғысынан кәсіпкерлікке оң көзқарасты қалыптастырудан тұратын кәсіпкерлік қызметті ынталандыру мемлекеттік қолдауды қамтамасыз етудің және шағын кәсіпкерлікті қалыптастыруды жандандырудың қажетті фактісі болып табылады [2].

Экономикалық еркіндікке келетін болсақ, бизнесті дамытудың маңызды факторы - Экономикалық қызмет, сауда, жерді пайдалану бостандығы, бір-бірімен ерікті ынтымақтастық, Экономикалық еркіндік кәсіпкер үшін де, кәсіпкер үшін де, тұтынушы үшін де бірдей маңызды, өйткені ол жеке тұлғаның шығармашылық белсенділігіне жағдай жасайды.

Осы талдауды негізге ала отырып, Қазақстан соңғы жылдары кәсіпкерліктің қарқынды дамуына қол жеткізгенін атап өткен жөн [3].

Кәсіпкерлікті дамыту көптеген проблемаларға тап болады, атап айтқанда, ақпараттық, қаржылық, институционалдық, білім беру, сондай-ақ мемлекеттік (бюрократия, сыбайлас жемқорлық), осы проблемалардың барлығын шешуге болады және жақын арада біздің еліміз осы проблемаларды шешу міндетін шеше алады. Осы шешімдердің арқасында еліміздің экономикасы тұтастай дамиды болады.

Қазақстанда кәсіпкерліктің қалыптасуы мен дамуы өтпелі кезеңнің күрделі және әрдайым қолайлы емес әлеуметтік-экономикалық жағдайларында, Елеулі макроэкономикалық дағдарыс және халықтың өмір сүру деңгейінің төмендеуі аясында орын алды. Қазіргі уақытта Қазақстанда кәсіпкерлік түрлі түрлерде дамып келеді. Ішкі нарықты дамыту, шағын және орта бизнесті қолдау ерекше назар аударуды талап етеді. Жаңа бизнес құрылымдар арасында мемлекеттік және муниципалды кәсіпорындарды, инвестициялық қорлар мен компанияларды қайта құру кезінде құрылған акционерлік қоғамдардың саны күрт өсті.

Пайдаланған әдебиеттер:

1. Ширшова Л. В. Анализ развития малого и среднего предпринимательства в Республике Казахстан. *Вестник. Серия экономическая*. 2018. № 2. С. 116.
2. Воеводка Ю. А. Государственная поддержка малого и среднего предпринимательства в Казахстане. *Финансы Казахстана*. 2015. № 5.
3. "Даму" кәсіпкерлікті дамыту қоры " АҚ сайты. URL: <http://www.damu.kz> .

BÖHRAN ŞƏRAITINDƏ SAHIBKARLIQ FƏALIYYƏTININ HƏYATA KEÇIRILMƏSINDƏ YARANAN PROBLEMLƏR VƏ ONLARIN ARADAN QALDIRILMASI YOLLARI

*Kərimli Günel Fazil qızı
Mingəçevir Dövlət Universiteti, Azərbaycan*

Sahibkarlıq fəaliyyəti mənfəət əldə etmək məqsədilə məhsul satışı və xidmətlərin göstərilməsindən ibarət idarəetmə üsuludur. Bazar iqtisadiyyatı şəraitində sahibkarlıq ayrı-ayrı şəxslərin, eləcə də bütövlükdə cəmiyyətin sürətli inkişafını təmin edir və buna əsasən demək olar ki, sahibkarlıq cəmiyyətin əsas aparıcı qüvvəsidir. Cəmiyyət və onun üzvlərinin tələbatı olan məhsul və xidmətləri aşkara çıxarmaqla, bu ehtiyacların ödənilməsi məqsədilə sahibkarlar yeni müəssisələr yaradırlar. Bu da yeni iş yerlərinin yaradılmasına gətirib çıxarır. Bununla da, yeni müəssisələrdə yaranmış yeni iş yerlərində ehtiyacı olan insanlar işlə təmin olunurlar və əmək haqqı alırlar, müəssisə sahibləri-sahibkarlar isə mənfəət, gəlir əldə edirlər. Bu, həm də dövlət büdcəsinə vergilərin daxil olması deməkdir [2].

Qeyri-sabit zamanlarda insanlar həmişə olduğundan qeyri-adi davrana bilirlər. Bu baxımdan, hətta artıq hədəf auditoriyasını öyrənmiş şirkətlər də böhran dövründə